

Posudek vedoucího bakalářské práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Lenka Pieterová:
„Univerzum ako maximum contractum:
K roli transcendentie a imanencie Božej v diele Mikuláša Kuzánskeho“

Václav Němec, Ph.D.

Charakteristika a přednosti práce

Práce Lenky Pieterové se zaměřuje na klíčový problém metafyziky Mikuláše Kusánského, totiž na problém Boží transcendence a imanence ve vztahu ke stvořenému světu, resp. na otázku, do jaké míry je Bůh přítomný ve světě a svět v Bohu. Jak autorka připomíná, správné pochopení Kusánova specifického řešení této delikátní otázky je klíčem k posouzení toho, do jaké míry jsou oprávněná obvinění z panteismu, která se opakovaně snášela na Kusánského hlavu. Přitom v tomto bodu nepanuje shoda ani mezi moderními znalci a interprety Kusánova díla. Autorka správně spatřuje úzkou souvislost mezi uvedeným problémem a specifickým Kusánovým učením o komplikovanosti věcí v Bohu a explikovanosti ve světě a o kontrakci. Je proto zcela na místě, že si v rámci svého pojednání problému Boží transcendence a imanence předsevzala objasnit právě tyto partie Kusánovy filosofie. Základní obrysy Kusánovy metafyziky a zejména oba zmíněné koncepty, jež tvoří vlastní jádro jeho řešení problému Boží transcendence a imanence, autorka rekonstruuje více méně správně. Poměrně přesvědčivě vyznívají i její závěry, že Kusánského odvážný metafyzický rozvrh sice zachází poměrně daleko v důrazu na Boží imanenci ve stvořeném světě, avšak zároveň se mu daří uchovat myšlenku Boží transcendence a udržet rovnováhu mezi Boží transcendentí a imanencí, aniž by upadl do panteismu.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Vzhledem k tomu, že práce ve stávající verzi vznikala nezávisle na mém vedení a neměl jsem příležitost si ji přečíst před jejím odevzdáním, mi nezbyvá než vyjádřit své výhrady v rámci posudku školitele. Odtud kritické vyznění následující části.

Interpretační výkon Lenky Pieterové není nijak oslnivý. Její výklady trpí značnou vágností, a místy i nepřesností. Způsob jejich provedení svědčí o tom, že si autorka zcela neosvojila dovednosti potřebné ke kompetentní interpretaci filosofických textů. Taková interpretace by každopádně vyžadovala preciznější a detailnější rekonstrukce Kusánových myšlenkových postupů spolehlivěji opřené o původní texty. Velmi často není vůbec jasné, z jakých pramenů autorka při svých výkladech vychází. Na některých místech jde zjevně o pouhé referáty sekundární literatury povážlivě nekriticky závislé na jednom zdroji (tak např. téměř jediným zdrojem výkladů na str. 28-36 je Rudi Ott).

Některé body Kusánova učení jsou podány zkresleně. Dosti nepřesně je pojednána např. celá problematika omezenosti lidského poznání (str. 11-16), jak ji Kusánský rozvíjí v úvodních kapitolách spisu *O učené nevědomości* (DI I,1-3). Vůbec nejsou vyloženy základní motivy Kusánovy epistemologie, podle nichž je veškeré zkoumání srovnáváním (*comparatio*), jež jako prostředku užívá poměru (*proportio*), z čehož pak Kusánský vyvozuje, že nekonečno – absolutní, ale v jistém smyslu i kontrahované – je neznámé právě proto, že se vymyká

veškeré poměrnosti. Místo toho autorka vytváří zvláštní konstrukci, podle níž nemůžeme „úplně uchopit“ to, co „běžně považujeme za poznatelné“ (tj. „smyslově a pojmově uchopitelné jsoučno“), protože je pro nás nepostižitelný samotný „základ, který slouží jako měřítko všeho“ (str. 12). Zatímco Kusánský v *Učené nevědomosti* odvozuje nepoznatelnost Boha z výše naznačené charakteristiky lidského poznání a určení Boha jako nekonečna a maxima, autorka vychází z nepoznatelnosti Boha jako předpokladu, aby z něj dovedla nepoznatelnost (kontrahovaného) universa. Kusánovu myšlenku, že nelze zjistit dvě či více tak podobných a rovných věcí, že by nemohly existovat věci ještě podobnější a rovnější (DI I,3), navíc autorka „reinterpretuje“ v tom smyslu, že „žádné jsoučno není takové, že by nemohlo být ... podobnějším Bohu“ (str. 13) – přestože Kusánský na uvedeném místě opakovaně zdůrazňuje nemožnost poměru mezi konečným a nekonečným. Výše zmíněnou konstrukci pak autorka uplatňuje i při svém výkladu (str. 30) 1. kap. 2. knihy *O učené nevědomosti*, kde Mikuláš svou tezi, že v oblasti konečného jsoučna neexistuje absolutní či „přesná rovnost“, nýbrž pouze rovnost relativní a nepřesná, postupně aplikuje na čtyři obory quadrivia, tj. astronomii, geometrii, musiku a aritmetiku.

Výběr Božích atributů v první části práce je neúplný a působí poněkud arbitrárně. Zejména zaráží, že zde absentují Boží jména, jež jsou klíčová pro Kusánovo pochopení vztahu Boha a stvoření, jako je *infinitas absoluta*, *entitas* a především *maximitas*, již je v první části práce věnována pouze zběžná zmínka v souvislosti s koincencí protikladů. Některé z těchto atributů jsou pak průběžně zmiňovány v druhé části, takže si čtenář klade otázku, jaký smysl vlastně měla část první.

Problematický a povážlivý je způsob, jímž autorka příležitostně charakterizuje vztah Boha ke stvořenému universu – např. jako „hranice“, která universum „takříkajíc zvenku limituje“, nebo jako „čehosi, co je za vesmírem“ (str. 31). Nehledě na nepřipustné prostorové konotace jsou tyto formulace neslučitelné s pojem absolutního i kontrahovaného nekonečna.

Problematika Trojice (str. 42-44) je pojednána nedostatečně. Např. vůbec není zmíněno, že rámci Mikulášova výkladu trojiční nauky je Syn ztotožněn s *aequalitas*, zatímco Otec je identifikován s absolutní jednotou (*unitas*) a Duch svatý se spojením (*conexio*). To by se rozhodně slušelo uvést do souvislosti s předchozími výklady, kde byla rovnost a jednota uvedena mezi Božími atributy, jež se specifickým způsobem odrážejí i ve stvořeném světě. Rovněž kosmologická funkce Trojice není vyložena příliš uspokojivě: Především zde není dostatečně vyjasněna souvislosti mezi Otcem, Synem a Duchem svatým na jedné straně a možnostmi, formou a duší světa jako třemi konstitutivními principy stvořeného světa na straně druhé.

Matoucí je i způsob, jakým autorka v této souvislosti mluví o Kusánského pojetí látky (43-44). Její vyjádření sugerují, jako by Kusánský nebyl zastáncem hylemorfismu. Problematické je i povýšení nahodilosti na zvláštní princip, který má u Kusánského plnit tradiční roli látky.

Zvláštní kapitolou je formální stránka práce. Práce je provedena celkově velmi ledabyle. Vykazuje velké množství nedodělků, překlepů, chybných prepisů jmen i latinských termínů a pravopisných chyb, jejichž četnost se pohybuje na hranici – či spíše za hranicí – únosnosti (téměř na každé stránce se jich najde několik). V práci též chybí poslední stránka (str. 50), takže napjatý čtenář je nakonec ochuzen o část autorčiných závěrů.

Autorka soustavně užívá stylisticky či terminologické nevhodné obraty, jako např. „noetický aparát“ (str. 12, 13), „kontradikčnost shody protiv“ (str. 13), nekonečné zahrnuje konečné jako „výchozí materiál“ (str. 31) etc.

Hodnocení

Navzdory četným nedostatkům se domnívám, že práce Lenky Pieterové splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Proto ji – byť s jistým váháním – doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení známkou „dobře“.

Václav Němec

V Praze, 3.9. 2014